

TEKST ENDE UITLEG

Bas Jongenelen bespreekt in elk nummer een historisch verhaal of een historisch gedicht dat hij aan vindt sluiten bij het thema van *De Titaan*. Dit keer heeft hij gekozen voor een refereyn van een lid van de Haarlemse rederijerskamer De Wijngaertrancken.

REFEREYN VAN DIE JONGHE CAMER VAN HAERLEM

Een aerdich dronckaertken vreemt van bestiere, soet van maniere, wonende hierbinnen, was laestent gheraeckt te wijn of te biere en mackten goet ciere om vreucht te gewinnen. Waerdeur hij ten laetsten, na ick can versinnen, zijn buijcksken soo vol en sadt heeft ghecreghen dat hij t’ huijs gaende nauwelijck conde vinnen ’t slot van die deure. Doe was hij verleghen hoe hij die sluetel stack. ’t Wou niet tedeghen, ’t was al verkeert hoe hij se ghinck vaten. ’t Wijf dit hoorende is uut dat bedde ghesteghen en heeft hem al knoterende inghelaten. Segghende: eij, dronckaert, wanneer sul dij besaten? Met dien gaf sij een hoeste als d’oneersame, recht veur zijn neuse. Doen sprack hij onverwaten: ke herteken lief, hoe stinckt uwen name.

De Titaan, 1670

Ondercomende in ’t bedde dus vol en droncken, nau wetende van hemselves als Bacchus’ clercken ghemeenelijck doen, begonst hij te roncken, te slapen, te stenen ghelijck als een vercken. Doen hij nu ontwaeckte en begost te mercken dat hij lach in ’t bedde bij sijn wijfken alleene, woude hij hem, Godwouts, mede wat verstercken in Venus’ conste, en begonste oock reene te sabben, te cussen recht als eene daer veel wonders bij sou worden bespoort. Hij waende die mont, maer soo ick meene was hij met sijn neuse omtrent die vuijlpoot. Doen hij nu vernam dat het daer roock heel vergoort, en dat sulcken lucht hem was onbequame, sprack hij noch als voren het oude woort: ke herteken lief, hoe stinckt uwen name.

DE BLOTE KONT TE KUSSEN

Bas Jongenelen geeft *tekst ende uitleg*

Een man komt ’s nachts dronken thuis en krijgt de sleutel niet meer in het slot. Zijn vrouw staat op uit bed om voor hem open te doen. Ze doet de deur open, geeft hem op zijn kop en laat een scheet.

‘Tjee, hartjelief, je adem stinkt,’ zegt de dronkenlap. Ze gaan naar bed en hij valt in slaap. Niet voor lang: hij wordt wakker en hij wil zijn kunsten op het terrein van Venus laten zien. Hij kust zijn vrouw overal en hij komt uiteindelijk met zijn neus bij haar vuilpoort uit, waar het erg goor ruikt.

‘Tjee, hartjelief, je adem stinkt,’ zegt hij. Maar hij gaat door, want hij denkt dat hij de borsten van zijn vrouw in handen heeft – maar, het zijn haar billen. Hij begint de blote kont te kussen, dan laat zij een warme scheet.

‘Tjee, hartjelief, je adem stinkt,’ is de reactie van de man. De vrouw heeft er inmiddels haar buik van vol, en hij blijft maar wroeten als een mol. Ze laat daarom zo’n scheet dat ze hem langs haar achterkant bespuugt. De neus, mond en ogen van de man zitten onder de stront. Het enige wat hij echter zegt is: ‘Tjee, hartjelief, je adem stinkt.’

Dit gedicht is in 1561 in Rotterdam in première gegaan tijdens het literaire festival dat daar toen gehouden werd. Het is geschreven door een lid van de Haarlemse rederijerskamer De Wijngaertrancken, misschien door Lauris Jansz. Het gedicht is een refereyn: een relatief lang gedicht waarvan iedere strofe met dezelfde regel eindigt (de stokregel). In dit geval is het 64 regels lang en de stokregel is ‘Tjee, hartjelief, je adem stinkt.’ Refereynen waren het populairste poëtische genre in

de zestiende eeuw, nóg populairder dan de ollekebollekes in *De Titaan*. Er zijn meer dan tweeduizend refereynen overgeleverd, onbekend is het aantal dat de eeuwen niet doorstaan heeft (monumenten voor het onbekende refereyn zouden in de Koninklijke Bibliotheken van Den Haag en Brussel niet misstaan). Het hier overgenomen refereyn uit Haarlem is een refereyn *int sotte*: een humoristisch refereyn.

We zien meteen wat voor soort humor de boventoon voert: poep- ende pieshumor. Met name dan de poephumor. Grappen over stront vond men toen he-le-maal geweldig. Tegenwoordige mogen alleen kleine kinderen zulke grappen maken, maar aangezien vroeger alles beter was, zal het ons niet verbazen dat slechts een paar eeuwen geleden poephumor de boventoon voerde. In de negentiende eeuw ontstond het idee dat dit een volkse vorm van grappenmakerij was: beschaafde mensen hielden zich daar immers niet mee bezig. Het tegendeel was echter waar, dit soort grappen werd hogelijk gewaardeerd door de hogere burgerij.

Poep- en pieshumor floreerde onder de rederijkers. Leden van rederijerskamers waren mannen (vrouwen konden geen lid worden) uit de kringen van koopmannen, middenstanders en hogere ambachtslieden. Rederijerskamers hadden deels de functie van hogere opleiding: wie verder wilde studeren kon eigenlijk slechts theologie of rechten studeren. En de dichtstbijzijnde universiteit was Leuven. Niet iedereen had daar zin in en niet iedereen vond zo’n studie handig. Door lid te worden van een

rederijerskamer leerde je spreken in het openbaar, argumenteren en discussiëren. Daarnaast kreeg je kennis mee van de Bijbel en van de klassieke mythologie. Omdat de rederijerskamers vaak meededen met literatuurwedstrijden, was het ook nog eens goed voor je netwerk. Je weet nooit wanneer een literair contact uit Brussel een zakenman uit Rotterdam nog eens van pas komen. Het is dus niet gek dat veel jongemannen een paar jaar lid werden van een rederijerskamer: goed voor je taalvaardigheid, je kennis van de wereld en je zakelijke contacten. Juist in deze omgeving floreerde de poep- en pieshumor.

Het verhaal dat in dit refereyn verteld wordt, is een variatie op het *misdirected kiss*-thema. Andere varianten zijn te vinden bij Geoffrey Chaucer (*The Miller’s Tale*), *Dat bedroch der vrouwen*, en Hans Sachs. Vooral die van Sachs is goed: een vrouw had stiekem de dorpspastoor ’s nachts op haar kamer. Ze was verliefd op hem en ze wilde af van haar huidige minnaar, de smidsknecht. Ze had hem gezegd om midden in de nacht een ladder tegen haar raam te zetten; dan zou hij naar boven komen om haar borsten te kussen. De smidsknecht komt inderdaad op zijn ladder naar boven, maar de vrouw steekt haar borsten niet naar buiten; in plaats daarvan steekt de pastoor zijn reet uit het raam.

De knecht pakt de billen van de pastoor en kust de anus. Op dat moment laat de pastoor een scheet. De smidsknecht weet dat hij beetgenomen is en zint op wraak. In de smidse laat hij het vuur op om een ijzeren staaf witheet te maken. Hij gaat

De Titaan, 1670

met de gloeiende pook en de ladder weer terug naar het huis van de vrouw en roept dat hij nog een kusje wil. De ladder wordt tegen het raam gezet, de pastoor steekt zijn hol naar buiten, de smidsknecht klimt omhoog en steekt de hete staaf in de aars van de pastoor.

Er was veel gewone poep- en pieshumor, maar er waren ook van dat soort grappen waarbij de poepgrap een motief was om een ‘groter’ thema aan te pakken. De misdirected kiss-versie van Hans Sachs was er zo eentje: wat deed die pastoor daar bij die vrouw? Op deze manier kon er kritiek op de geestelijkheid gegeven worden. Pastoors en andere geestelijken kwamen vrij vaak voor in dit soort humor. Iemand zou eens onderzoek kunnen doen naar het percentage poepgrappen waarbij een pastoor betrokken is, ten opzichte van het totale aantal poepgrappen.

Een subtiele grap waarbij een pastoor te kakken werd gezet, komt uit een zeventiende-eeuws moppenboek, maar ik denk dat de oorsprong ouder is. Er was een pastoor die vond dat vrouwen geen mensen waren. Vrouwen behoren tot de dieren. Zijn dienstmeid was deze praatjes meer dan beu en ze besloot daarom ’s nachts in de schoen van de pastoor te schijten. De volgende ochtend vond de pastoor een drol in zijn schoen en hij riep zijn dienstmeid. Zij opperde dat het toch ook de drol van een hond of een kat kon zijn. De pastoor keek nog eens goed en zei:

‘Nee, deze is van een mens.’

‘Dan weet ik genoeg,’ antwoordde de meid – I rest my case.